

**MILLIY MAQOM SAN'ATI VA MA'NAVIYATINING YOSHLAR
TARBIYASIDAGI O'RNI**

To'xtasin Rajabov Ibodovich

Buxoro davlat universiteti Musiqa ijrochiligi va
madaniyat kafedrası professori, p.f.d.(DSc)

Behruz Boltaev Hamidovich

Bux. DU Musiqa ijrochiligi va madaniyat
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada milliy maqom san'ati, Shashmaqomning tuzilishi, uning tarbiyaviy imkoniyatlari hamda ma'naviyat tarbiyasida milliy maqom san'atining o'rni va ahamiyati xususida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: milliy maqom, musiqiy obraz, ashula va cholg'u bo'limi, musiqiy an'ana, ijrochilik uslubi, musiqiy tayyorgarlik, musiqiy turkumlar.

Milliy ma'naviyatimiz rivojida musiqqa san'ati alohida o'rin tutadi. Milliy musiqqa san'atning eng qadimiy va sara asarlari xalq ommasiga keng tarqalgan, uning madaniy hayotida chuqur singib ketgan. Binobarin, musiqqa hayot voqealarini musiqiy obrazlar vositasida aks ettiradi

Buyuk donishmand Abu Nasr Forobiy o'zining "Katta musiqqa" kitobida, musiqqa nazariyasi, ohanglarining turlari, kelib chiqish sabablari, kishiga ma'naviy, ruhiy ta'siri haqidagi qimmatli fikrlarini bildirgan.

Musiqaning milliy ma'naviyatimizga ta'sir kuchi shu qadar qudratliki hatto uning yordamida bemorlarni davolash mumkinligini fan da allaqachon o'z isbotni topgan. Abu Ali Ibn Sino musiqaning ta'sir kuchiga katta ahamiyat berib, ayrim ruhiy kasalliklarni musiqqa kuylari vositasi bilan davolash mumkin, degan g'oyani ilgari surgan edi.

Milliy maqom san'atimizning gultoji bo'lmish "Buxoro Shashmaqomi" XVIII asr o'rtalarida Buxoroda saroy kasbiy musikachilari va musikashunos olimlari tomonidan olti maqomdan iborat turkum tarzida ifoda topganligi uchun "Buxoro Shashmakomi", deb yuritiladi. U kasbiy-ustozona musiqqa namunasi bo'lib, yirik hajmga ega, murakkab

tuzilishli, umumiy soni 250 dan ziyod ashula, cholgʻu asarlarni oʻz ichiga olgan tizimli musikiy majmuadir.

Maqomlarning cholgʻu boʻlimlarida bir xil nom bilan ataladigan cholgʻu qismlari boʻlib, ularning ohanglari turlicha boʻlsa-da, doyra usullari bir hildir. Ular Tasnif, Tarjeʼ, Gardun, Muhammas va Saqil mashhurdir.

Mustaqillik yillarida oʻzbek milliy maqom sanʼatining noyob namunalarini keng targʻib etish, uni asrab avaylash va rivojlantirish, yosh avlod qalbida milliy mumtoz sanʼatimizga hurmat va eʼtibor tuygʻularini kamol toptirishda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrda qabul qilingan "Oʻzbek milliy maqom sanʼatini yanada rivojlantirish chora tadbirlari toʻgʻrisida" gi PQ-3391-sonli Qarorda "Xalqimiz, xususan yosh avlodni maqom sanʼati bilan keng tanishtirish orqali ularda milliy oʻzlikni anglash tuygʻusi yuksak badiiy-estetik did va tafakkurni kamol toptirish" vazifasi qoʻyildi [1].

Fidoi ajdodlarimiz tufayli milliy maqom sanʼatimiz oʻzligini saqlab qoldi, sayqallandi, takomillashib, milliy va umumbashariy qadriyat sifatida oʻz oʻrniga ega boʻldi. Asrlar davomida oʻzbek qoʻshiqchilik sanʼati oʻz milliy yoʻnalishini saqlab qoldi. Bunda atoqli sanʼat dargʻalarining mehnati beqiyosdir. Bu haqda turli risola va maqolalar yozilgan, ularning ijodi ilmiy tadqiqot obyekti sifatida maxsus oʻrganilgan. Bunday ishlar yosh avlod maʼnaviy kamolotini oʻylab qilinayotgan xayrli ishlardan boʻlib, yoshlarimizni maʼnaviy merosimizni qadrlashga, undan saboq olishga undaydi. Zero, oʻzbek qoʻshiqchilik maktabi bunday siymolarga nihoyatda boy.

XX asrning ikkinchi yarmiga kelib anʼanaviy qoʻshiqchiligimiz yangi pogʻonaga koʻtarildi. Muhiddin Qoriyoqubov, Orif Alimaxsumov, Komiljon Otaniyozov, Tavakkal Qodirov, Ochilxon Otaxonov, Orifxon Hotamov, Muhammadjon Karimov, Odiljon Yusupov, Berta Davidova, Fattohxon Mamadaliyev, Kommuna Ismoilova, Murodjon Ahmedov, Rasulqori Mamadaliyev, Faxriddin Umarov, Tolibjon Badinov, Quvondiq Iskandarov, Alijon Hasanov, Neʼmatjon Qulabdullayev, Hadya Yusupova, singari mashhur hofizlar el orasida mashhur boʻldi.

XV111 asrning ikkinchi yarmiga kelib, Buxoro «Shashmaqom»i "Buzruk", "Rost", "Navo", "Dugoh", "Segoh", "Iroq" maqomlari oʻzining nasr va mushkulot qismlari bilan rivojlangan boʻlsa, Fargʻonaning "Chor maqom"i (Toʻrt maqom), "Dugoh Husayniy" ning yettita yoʻli, "Chorgoh"ning oltita ijrochilik yoʻli,

“Shaxnozi Gulyor”ning oltita ijrochilik yo‘li hamda “Bayot” yo‘llarining savti va taronalari bilan jilolanib, ijrosi mukammalashib bordi.

Xorazm maqomlarida ham yuqorida ta’kidlangan olti maqom ijrosini alohida uslubiy va o‘ziga xos yo‘nalishini kuzatish mumkin. Bunda faqat keyinchalik yettinchi maqom sifatida chertim yo‘lidagi “Panjgoh” maqomi kiritilgan. Shuning uchun avloddan avlodga o‘tib kelgan bebaho musiqiy boyligimiz sanalmish Buxoro, Xorazm va Farg‘ona, Toshkent maqomlari, betakror ashula va katta ashulalar singari durdonalar bizga berilgan ulug‘ ne‘mat sifatida ardoqlanadi.

Xalq san’atining ulkan bilimdoni ustoz Yusufjon qiziq Shakarjonov: “Milliy musiqa san’atimiz bamisoli bir daraxt bo‘lib, uning tomiri Xorazm, tanasi Buxoro, shoxlari Farg‘onadir”, - deb ta’riflagan ekanlar. Ustozning bu so‘zlarida katta ma’no yotadi.

Bugungi kunda ustozlar an’anasini davom ettirishib, qator san’atkorlar muvaffaqiyatli ijod qilmoqdalar. Munajat Yo‘lchiyeva, O‘lmas Olloberganov, Zamira Suyunova singari taniqli san’atkorlarimiz ustozlar maktabiga suyangan holda o‘zlariga xos ijro yo‘llari va uslublari bilan qo‘shiqchilik xazinasiga sezilarli hissa qo‘shmoqdalar.

Xullas, milliy maqom san’atimiz turli ijtimoiy davrlar va tarixiy sharoitlarda yangi ijro yo‘llari bilan boyitilib, sayqal topib, jilolanib kelgan. Avlodan-avlodga o‘tib kelayotgan, xalqning orzu-umid, armonlari, intilishlarini o‘zida mujassam etgan maqomlarimiz ixtisoslashtirilgan san’at maktablari, musiqa oliy o‘quv yurtlari dasturlaridan keng joy olgan. Xalqimiz yaratgan musiqa durdonalari hamisha tarbiyada, mehnatda, ijtimoiy munosabatlarda muayyan darajada o‘z aksini topadi, atrofdagi go‘zalliklarni idrok etishga va qadrlashga o‘rgatadi, ma’naviyatni boyitadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Xalqaro baxshichilik san’ati festivali ochilishiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. // “Xalq so‘zi”, 2019, 7-aprel.
2. Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. T.: O‘zbekiston.2000.-43 b.
3. Soipova.D.Musiqa o‘qitish nazariyasi va metodikasi. O‘quv qo‘llanma.-T,-Fan va texnologiyalar markazi nashriyoti, 2009-yil.

4. Мустафаев Б. И. Некоторые вопросы развития профессиональных навыков учителя музыкальной культуры //Academy. – 2020. – №. 11 (62). – С. 47-50.
5. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 26-28.
6. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //Academy. – 2021. – №. 3. – С. 45-47.
7. Мустафаев Б. МУЗЫКАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБДУРАУФА ФИТРАТА //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 361-364.
8. Мустафаев Б. И. СОДЕРЖАНИЕ МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ В 70-Е ГОДЫ ХХ ВЕКА //Наука и технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2.
9. Мустафаев Б. MUSIQA MADANIYATI FANI O 'QITUVCHILARINI INNOVATSION FAOLIYATGA YO 'NALTIRISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.
10. Мустафаев Б. UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMI ISLOHOTLARIDA MUSIQA MADANIYATI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
11. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 45-47.\
12. Mustafоеv B. I., Samieva M. A. BUKHARA ANCIENT MUSIC GROUPS-A MEANS OF EDUCATION. – 2021.
13. Мустафаев Б. MUSICAL LITERACY IS A FACTOR OF FORMATION OF CULTURAL FUNDAMENTALS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.
14. Мустафаев Б. СОДЕРЖАНИЕ РЕФОРМЫ ВОСПИТАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-50..

15. Мустафаев Б. Роль Бухарских народных песен в эстетическом воспитании учащихся, музыкальное воспитание учеников-подростков средствами макома //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – Т. 45. – №. 45.
16. МУСТАФАЕВ Б. ВОССТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В 20-Е ГОДЫ XX ВЕКА //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 211-214
17. Б. Мустафаев [НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ](#)- ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2023
18. Ibragimovich M. V. ACTUALITY OF THE TRADITION" MENTOR–STUDENT" IN THE NATIONAL MUSICAL ART //American Journal of Pedagogical and Educational Research. – 2022. – Т. 7. – С. 38-43
19. Мустафаев Б. “БУХОРО ШАШМАҚОМИ”–УЛКАН МАЪНАВИЙ ХАЗИНА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
20. Мустафаев Б. УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
21. Мустафаев Б. ЎҚУВЧИ-ЁШЛАР МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА КИТОБХОНЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
22. Мустафаев Б. БАРКАМОЛ АВЛОД МУСИКА МАДАНИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШДА ИСЛОҲОТЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
23. Мустафаев Б. БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА МУСИҚИЙ САВОДХОНЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШ ВА БАҲОЛАШГА ЎРГАТИШ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
24. Мустафаев Б. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙ ТУРКУМЛАРИ ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
25. Мустафоев Б. И., Авлиякулов У. У. У. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА

- ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 23-25.
26. Ашуров Б. Ю., Мустафоев Б. И. Роль Бухарских народных песен в эстетическом воспитании учащихся, музыкальное воспитание учеников подростков средствами макома //Science and Education. – 2023. – Т. 4. – №. 10. – С. 234-239.
27. Ibragimovich M. B. " BUKHARA FRESHMAN" IS A NATIONAL EDUCATIONAL INSTRUMENT //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 208-216.
28. Тўхтасин, Р. И. (2022). ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ИЖРОЛАРИ ҲАҚИДА. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), (Special issue), 64-71.
29. Ражабов, Т. И. (2021). Ўқувчи-ёшларга ўзбек миллий мусиқа фольклори намуналари воситасида эстетик тарбия бериш. Science and Education, 2(11), 1094-1103.
30. Ражабов, Т. (2023). О 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi. Общество и инновации, 4(5/S), 340-345.
31. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. Miasto Przyszłości, 33, 167-176.
32. Ражабов, Т. И. (2020). Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников. Вестник науки и образования, (5-2 (83)), 34-37.
33. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. Наука, техника и образование, (2-2 (77)), 84-86.
34. Ражабов, Т. И., & Ибодов, У. Р. (2020). Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки. Вестник науки и образования, (21-2 (99)), 55-58.
35. Ражабов, Т. И. (2020). Тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр. Наука, образование и культура, (3 (47)), 61-63.
36. Болтаев, Бехруз Хамидович. "Методы вокального развития для школьников." *Проблемы науки* 4 (63) (2021): 98-100.

37. Boltaev B. H. DARVISH ALI CHANGIY VA ZAMONDOSHLARIDA FAZOVIY (KOSMOLOGIK) 12-MAQOM FALAK BURJLARI NAZARIY TAMOIYILLARI //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 11. – С. 85-90.
38. Болтаев Б. Х. Описание приёмы и методики представителей исторического генозиса и этапов узбекского музыкального обучения //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 806-813.
39. Hamidovich B. B. Classification of the Bukhara Status (" Shashmakom") System //AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 109-111.
40. Boltayev B. H. BUXORO SHASHMAQOMI VA XORAZM MAQOM IJROCHILIGIDA MUSHKULOT (CHERTIM) VA NASR (AYTIM) YO'LLARI SEMANTIKASI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 776-782.
41. Boltaev B. H. BUXORO AJDODIY SAN'ATI "SHASHMAQOM" TIZIMINING NAZARIY TAMOIYILLARI //IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 11. – С. 152-158.
42. Rajabov T. I., Boltaev B. H. Al-Forobiy Va Ibn Sino Sharq Musiqiy Ta'limotida "Iyqoot" Usullari Nazariyasi Asoslarining Zamonaviy Tasnifi //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 39-43.
43. Behruz Boltayev Hamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
44. Behruz Boltayev Hamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA'S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>
45. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ //ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.

46. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.
47. Boltayev B. H. Buxoro shashmaqomi doyra usullari ijrolari talqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.
48. Boltayev B. H. O 'ZBEK MILLIY QO 'SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.